

Stamler Ábel

„Az író természetes állapota a szemlélődés”

Bertha Bulcsu balatonyöröki szobrának avatására¹

„Fent ülök a hegyen, és verem az írógépet. A történet, amin dolgozom, itt játszódik a Balaton partján, s néhány hónapja még naivul azt hittem, hogy a helyszín közelsége megkönnyíti a munkámat. Kiderült, hogy megnehezíti. Az ablakon betükröző fény, a vízen végbemenő mostani események megzavarnak, elterelik a figyelmemet arról a valóságosabb tőről, hajóácsműhelyről, mely az emlékeimben és képzeletemben él.” Ezek a sorok a *Medvetáncoltatás* című kötet egyik novellájában, *A mágneses betonban* olvashatók. Túl azon, hogy maga a helyszín adja magát, van valami nagyon fontos ezekben a sorokban, ami az emlékezéssel kapcsolatos. Bertha Bulcsu azt írja, hogy az éppen előtte elterülő víz és az események elterelik a figyelmét arról a „valóságosabb” tőről, mely az emlékeiben, a képzeletében él.

Napjainkban mi sem aktuálisabb, mint az emlékezetpolitika kérdésköre. Némi túlzással azt mondhatjuk, hogy nem telik el úgy nap, hogy szóba ne kerülne körülöttünk valamilyen formában; pro és kontra érvek hangoznak el bizonyos szobrok és emlékművek mellett, illetve ellenében. Szerencsés helyzetben van az a település, amelynek vezetése jól megfontolt érvek és átgondolt stratégia mentén dolgozza ki a település arculatát, ami a köztéri alkotásokat illeti. Jelen esetben nem pusztán a választott személyekre vonatkozik az elismerés, hanem a meghívott alkotókra is. (Akinék kétségei lennének, nézzen körbe az ország bármely pontján.) Az emlékezés, az emlékeztetés fogalmai szorosan összefonódnak, mégis, mi az utóbbival szeretnénk inkább foglalkozni. Elsősorban a befogadói közeg érdekel bennünket. Mire emlékeztet, mire emlékeztessen bennünket egy köztéri alkotás, jelen esetben Bertha Bulcsu szobra? Mennyiben kell imagináriusan tekintenünk egy alkotásra? Hozzásegíthet-e bennünket ahhoz, hogy a „valóságosabb” személyt és életművet, esetleg ezek egyes elemeit, vagy összjátékát valóban megragadjuk, élővé tegyük a magunk számára?

Bertha Bulcsu életrajzát és életművét aligha kell bemutatni a jelenlévőknek, mégis, egy ilyen alkalom azt kívánja, hogy számat vessünk, elsősorban az életművel. Életében számos kötete jelent meg, amelyek között találunk regényeket, novellás- és interjú-köteteket, szociográfiát, hangjátékokat. Több műfajban is magas színvonalon alkotó szerző, valamint szerkesztő volt. Regényei (például a *Füstkutyák*, *A bajnok élete*, vagy a *Tűzgömbök*) az adott kor élő lenyomatait (ne felejtsük el, hogy az egyik első magyar *roadmóvi-*

¹ A 2020. szeptember 5-én, Balatonyörökön elhangzott beszéd szerkesztett változata.

et is neki köszönhetjük!); novellái, karcolatái, glosszái (például az *Egy író állatkertje*, a *Medvetáncoltatás*, vagy az *Árnyak és lovasok* kötetei) élete gazdag élményanyagának mindig aktuális, de valójában távolba mutató, sokszor a jövőre pillantó és máig ható jelzései, egy olyan utókor számára, amely talán nem becsüli kellően a Balaton és a kor egyik legfőbb krónikását. Írókkal, költőkkel, színészekkel készített interjúi – amelyekben a magyar kultúra olyan meghatározó alakjaival beszélgetett, mint Csoóri Sándor, Hernádi Gyula, Hubay Miklós, Kalász Márton, Nagy László, Örkény István, Takáts Gyula, Tüskés Tibor, Várkonyi Nándor vagy Weöres Sándor – az interjúkészítés remekei közé tartoznak. De ide számíthatjuk a nevezetes *Öninterjú* is, amely a maga néhol ironikus modorában is körbejárja a számára legfontosabb kérdéseket, amelyeket egy interjú keretében egyáltalán lehetséges.

Emléke élő, amelyet a halála után megjelent *Bertha Bulcsu emlékkönyv* is bizonyít, melybe – a teljesség igénye nélkül – az alábbi barátok és pályatársak írtak: Ágh István, Bata Imre, Jovánovics Miklós, Kiss Dénes, Lócsei Gabriella, Makovecz Imre, Supka Magdolna, Tüskés Tibor. Legjobb tudomásunk szerint szeptember 20-án lesz látható az *In memoriam Bertha Bulcsu* című hommage-film is, amely a Magyar Művészeti Akadémia sorozatában jelenik meg. Ne feledjük, hogy a szerző az MMA alapító, Szabó Tamás szobrászművész pedig rendes tagja.

Ahogy a *Baltoni évtizedekből* elhangzott részlet is mutatja, e helyen a legfontosabb inspirációt éppen a balatoni tárgyú írásai jelentik. „Az egész Dunántúlt bejártam, de a meghatározó az életemben ez a kemenesaljai táj, a Balaton-felvidék...ennek a stigmáit hordom magamban, ahogy azok a furcsa bazaltkúpok ott emelkednek, a téli lekopott tájon... Ez... ez maradt meg bennem. Én úgy érzem, a táj, a földrajzi környezet szinte meghatározza az ember személyiségét, jellemét, karakterét. Már csak ezért is fontos ábrázolni.” - válaszolta Fekete Gyulának egy a *Jelenkorban* megjelent interjúban. Amikor a Balatoni évtizedeket olvassuk, a nagyszerű írásműben érzékeljük azt is, hogy egy kordokumentummal van dolgunk. Jelentős része mára történelem. De olyan történelem, amelyet valamennyi balatoninak, s a Balatonhoz kötődő embernek ismernie kelle-

ne. E témában írt novellái, publicisztikái ezzel szemben ma is eleven frissességükkel képesítik el az olvasót, mintha nem változott volna semmi, csak az anyagi feltételek. Az általános mentalitás riasztóan állandó...

Bertha Bulcsu sok szempontból kapcsolódott az ökológiai gondolkodáshoz is. Noha nem rendszeres formában fejtette ki gondolatait e kérdésről, mégis, számos novellájában, publicisztikájában megjelenik ez, amint életvezetésének bizonyos részeiben is. Nagy Franciska, az író özvegye írta balatongyöröki telkükkel kapcsolatban: „A '67-ben megvásárolt telket soha nem érezte a tulajdonának, csak ideiglenesen a gondjaira bízott földdarabnak, és élettérnek, melyen testvériesen megszózott az eredeti birtokosokkal: siklókkal, zöld gyíkokkal, fácánokkal, vadnyulakkal, cinkével, hangyákkal, pelékkal, pockokkal, vad-disznókkal, kóbor macskákkal és be-betévedő őzekkel.” Az ember és a természeti, valamint az épített környezet viszonya nagyon erőteljesen foglalkoztatta, s ez éppen balatoni-tárgyú írásaiban jelenik meg a leghangsúlyosabban.

Hernádi Gyula írta róla 1990-ben: „Bertha Bulcsu. Megáll terpeszállásban, ránk tűzi világos, vérző tekintetét, és elmondja falhoz vágó, negatív utópiáit. Hogy vége mindennek, mindig vége mindennek, hülyék birodalmában teszünk-veszünk, hogy szétrobbannak a szárazföldi hajók, hogy bele kell ereszkedni a homokba, hogy nincs már selymes hónalj, szerelmes ráció, csak szénné égetett kutyák ugatnak, és elborítja a falakat az ajtónállók orrfacsaró »illata«, hogy a fonnyadt, sárga zacskókban sperma helyett tegnapelőtti eszmék gyülekeznek. Kiabál, ordít, tajtékszik, csilapíthatatlan. Aztán hazamegy szépen, és megírja a legjobbak közül való tíz oldalt.”

Bertha maga is többször megállapította, hogy hangulati ember. Közéleti érdeklődésének megnyilvánulásai látszólag ezt támasztják alá, azonban megkockáztathatjuk, hogy csak a felszínen: nyelvezetében, témaválasztásában, esetleg viselkedésében hektikus. Az alapállás, a szemlélődő író magatartása és a számonkért elvek állandók. *Újabb nép a parton* című írásának egyik tétele a következő: „Egyszer jó lenne megvizsgálni, hogy a nyomor vagy a jólét, az erkölcsi és közösségi követelmények hiánya, az etikai normák meglazulása vagy az országhoz, nemzethez tartozás érzésének

elhalványulása demoralizál-e jobban.” Ugyanakkor *Emberek a réten* című novellája – amelyben a Tapolcai út mellett németek, lengyelek, csehszlovákok a szerző előzetes elképzelése ellenére nem elvesztettek valamit, hanem gombát szednek – a következő tételmonddal végződik: „A gombaszedő emberek nemzetközi gyülekezetét nézve olyan érzésem támadt, hogy a civilizációs bajok, a közlekedési csődök, a krónikussá vált energiaválság és minden más válság ellenére is van még remény. Az emberek minden helyzetben megtalálják magukat, s reagálásuk, cselekedetük iránya kiszámíthatatlanul egészséges.” A két gondolat közötti látszólagos ellentmondás könnyedén feloldható. Pusztán arról van szó, hogy két szögből, különböző perspektívákból láttatja ugyanazon korszak élethelyzetének abszurditását. S azt is, hogy demoralizált állapotban is felcsillanhat valami kiszámíthatatlanul emberi.

Szabó Tamás Munkácsy Mihály-díjas szobrászművész alkotása az állandóságra, az emberi, az egyedi mögött megbúvó ideára irányítja a figyelmünket.

A szobrászművész 1979-ben végzett a Magyar Iparművészeti Főiskola üveg szakán. Wehner Tibor írja Szabó Tamás indulásáról a következőket: „A tradicionális tárgyformálás módszerétől nem szakadt, nem rugaszkodott

el a napjainkig ívelő több mint három évtizedes munkássága során sem. Már az első, érett alkotásai is a klasszikus szobrászati technikákkal, a mintázással és öntéssel, a faragással kivitelezett, a hagyományos anyagokat – a bronzot, a követ és a fát – felhasználó kompozíciók voltak, s az ezen anyagválasztást és technika-alkalmazást tanúsító későbbi művei is az évszázadok során kikristályosodott és újabb évszázadok során jelenünkig változatlanul fennmaradt formai és műfaji kategóriák kritériumainak megfelelően, az autonóm szobrászati alkotás – az ún. kisplasztika és a monumentális szobor – státusát és pozícióját vállalva és reprezentálva valósultak meg.” Szabó Tamást első munkáitól kezdve foglalkoztatták a büsztök és a portrék, kezdetben porcelán fejek formájában is. Bertha Bulcsu mellszobra is szervesen illeszkedik eddigi munkáinak sorába. Itt elsősorban Barcsay Jenő Szentendrén és Szemere Pál Pécelen található portréit emelnénk ki. Rodin és Brancusi hatását többen is kiemelték esetében. Szabó egyre inkább a jellemző karakter, úgy is mondhatnánk, archetípus megragadására törekszik. Bertha Bulcsúról készített művében is érezhető az a szakralitás felé nyitott idol- vagy totemszerűség, amelyre valamennyi kritikusa felfigyelt műveivel kapcsolatban. A portré és a kőtalapzat közötti könyvek tovább emelik,

bizonyos értelemben túlemelik a modellt a kőtalapzaton, mintegy rámutatva az emlékezet szükségyszerű fókuszpontjára, a személy és életmű egységére, harmonikus voltára, valamint arra a mögöttes minőségre, amely mindig „valóságosabb”, mint az aktuálisan látható személyek, események.

Bertha Bulcsu portréja minden egyedisége mellett az egyetemesre, a jellegzetes arc

mögött is mindig azonos tekintetre irányítja a figyelmünket. Ha felütésként Bertha Bulcsúval azt mondtuk, hogy „az író természetes állapota a szemlélődés”, Szabó Tamás szobrára tekintve most úgy fogalmazhatunk: az ember természetes állapota a szemlélődés. De ennek eléréséhez a „mindig azonos tekintetre” kell szert tennünk. Erre is emlékeztethet bennünket Szabó Tamás alkotása.

MÉSZÁROS T. LÁSZLÓ: Trianon I.

